

RELATIONS OF SELF-GOVERNMENT BODIES WITH LOCAL GOVERNMENT AUTHORITIES

Maqsudova Gulbahor Abdujabbarovna

Toshkent shahar yuridik texnikumi. Ommaviy huquqiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Annotation: Self-governing bodies are not part of the system of public authorities, so their relationship is based on cooperation. Article 4 of the Law on Local Government regulates this issue. The basis of the relationship is strengthened as they direct their activities. This article discusses the relationship between self-government and government.

Keywords: Self-government, body, authority, citizen, attitude.

Asosiy qism

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari bilan mahalliy davlat organlari munosabati fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari qonun bilan belgilangan vazifalarini bajarish sharoitida vujudga keladi.

Eng avvalo fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari bilan mahalliy hokimiyat organlarining munosabatini, eng avvalo o'zini o'zi boshqarish organlarini tashkil qilishda mahalliy hokimiyat organlarining ishtirok etishida ko'rishimiz mumkin.

Shaharlardagi, shaharchalardagi, qishloqlardagi va ovullardagi mahallalarni tuzish, birlashtirish, bo'lish va tugatish, shuningdek ularning chegaralarini belgilash va o'zgartirish, ularga nom berish hamda ularning nomini o'zgartirish fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining iltimosnomalari asosida mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi belgilagan tartibda amalga oshiriladi. (Qonunning 6-moddasi, 3-bandi).

Fuqarolar yig'ini fuqarolar yig'inining raisi (oqsoqoli), kengashi tomonidan zaruratga ko'ra lekin har chorakda kamida bir marta chaqiriladi. Fuqarolar yig'ini Fuqarolar yig'inining raisi (oqsoqoli), kengashi tomonidan zaruratga ko'ra, lekin har chorakda kamida bir marta chaqiriladi. Fuqarolar yig'ini xalq deputatlari tuman, shahar Kengashining, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha tuman, shahar hududiy kengashining yoki o'n sakkiz yoshga to'lgan va tegishli hududda doimiy yashaydigan fuqarolarning kamida uchdan bir qismi tashabbusi bilan chaqirilishi mumkin.

Bu yerda ham o'zini o'zi boshqarish organi bilan mahalliy davlat hokimiyati organlari o'rtasida ma'lum munosabat mavjudligini ko'ramiz.

Tegishli hududlarda fuqarolar yig'inini o'tkazish imkoniyati bo'lmasa (bu aholi ko'pchiligini yig'ish joy masalalari bilan bog'liq), fuqarolar vakillarini yig'ish "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'grisida"gi Qonunning 21-moddasida belgilangan. Vakillik normasini fuqarolar yig'inining raislari va ularning maslahatchilari saylovini o'tkazishga ko'maklashuvchi komissiya belgilaydi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, aholining hammasini to'plab, yig'in o'tkazish ancha murakkab va hamma vaqt ham uni tashkil qilishning iloji yo'q, shuning uchun vakillar yig'ilishini o'tkazish ancha qulay va maqsadga muvofiqdir. Vakillar yig'ilishi vakolatli bo'lishida, ularning vakillik me'yori to'g'ri aniqlanishi katta ahamiyatga ega. Bu ish esa mahalliy hokimiyat ixtiyoriga berilgan.

Fuqarolar yig'ini (vakillar yig'ilishi) ma'lum vaqtlarda, zaruratga qarab chaqirilsa, joylarda o'zini o'zi boshqarish faoliyati fuqarolar yig'ini raisi va uning maslahatchilari tomonidan amalga oshiriladi. Rais, uning maslahatchilari fuqarolar yig'ini (yig'ilish) tomonidan saylanadi, lekin ularni saylash tuman va shahar hokimi bilan kelishilgan holda amalga oshiriladi. Rais va uning maslahatchilarini saylashda fuqarolar yig'ini (yig'ilishi) hamda hokimlar ishtirok etadi va bu ular o'rtasida ma'lum munosabatlarni vujudga keltiradi. Tuman va shahar hokimi lozim topsa, har qanday vaqtda rais va uning maslahatchilarini muddatidan ilgari qayta saylashni taklif qilishi mumkin.

Fuqarolar yig'ini raisi doimiy ishlovchi bo'g'in, u ko'pgina davlat organlari bajaradigan vazifalarni bajaradi. Shuning uchun, tabiiy ravishda rais o'z mahkamasiga ega. Uning miqdori, rais o'z vazifasini to'liq bajarishga imkoniyat yaratib berishi shart.

Apparat miqdorini belgilash, fuqarolar yig'ini ixtiyorida, lekin bu masala ham hokim bilan kelishilgan holda

amalga oshiriladi. Apparatni belgilashda har ikki tomon — fuqarolar yig'ini va hokim ishtirok etadi, natijada bu borada ma'lum muno- sabat vujudga keladi.

2021-yilning 18-oktyabrida qabul qilingan “Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari xodimlarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Farmon Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining yanada samarali faoliyat yuritishlariga zamin yaratdi. Ushbu farmonga ko'ra Fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining jamiyatdagi o'rni hamda rolini kuchaytirish, ularning aholi kundalik muammolari bilan ishlash va ta'sirchan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishdagi mavqeini mustahkamlash, shuningdek, fuqarolar yig'ini xodimlarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash orqali tizimning samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratildi.

Har qanday organning faoliyat ko'rsatishida moddiy imkoniyatlar muhim ahamiyatga ega. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, rais, uning apparati belgilangan miqdorda haq olib faoliyat yuritadi. Shu masalada ham mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari o'rtasida munosabat vujudga keladi. O'zini o'zi boshqarish organlarining moddiy mablag'larini bir qismini xalq deputatlari Kengashlari tomonidan ajratilgan byudjet mablag'lari tashkil etadi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarini tashkil etishda mahalliy hokimiyat organlari ishtirok etar ekan, ular ma'lum darajada, o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini nazorat qiladi. Nazoratning samarali bo'lishini o'zini o'zi boshqarish organlarining qonunga va boshqa huquqiy hujjatlarga zid qarorlarini Kengashlar va hokimlar tomonidan bekor qilish tartibini o'rnatilishini ta'minlaydi. Bu qoida ham ma'lum munosabatlarni vujudga keltiradi.

Endi o'zini o'zi boshqarish organlarining vazifalaridan kelib chiqadigan munosabatlarni tahlil qilaylik.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 32-moddasida “O'zbekiston Respublikasining fuqarolari jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda bevosita va o'z vakillari orqali ishtirok etish huquqiga egadirlar. Bunday ishtirok etish o'zini o'zi boshqarish, referendum o'tkazish va davlat organlarini demokratik tarzda tashkil etish yo'li bilan amalga oshiriladi”, — deb mustahkamlangan. Bu moddani mazmunidan ko'rinib turibdiki, o'zini o'zi boshqarish instituti — bu fuqarolik jamiyati va davlat ishlarida ishtirok etishni ta'minlovchi muhim vositadir.

Respublikaning quyi ma'muriy-hududiy bo'linishlarida davlat hokimiyati mahalliy organlari tuzilmasiga shu joylarda avvallari davlat organlari bajarib kelgan vazifalarni o'zini o'zi boshqarish organlariga yuklanishi, bu joyda hokimiyatga taalluqli masalalar ham shu organlar ixtiyoriga o'tganligini ko'rsatadi. O'zini o'zi boshqarish organlari fuqarolarni jamiyat va davlat ishlarida ishtirokini ta'minlash bilangina cheklanmay, fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda ishtirok etish huquqini amalga oshirishga ko'maklashadilar ham. Buni turli organlarga saylovlarda, referendumlarda ishtirok etishda, ma'lum vazifalarni bajarish uchun komissiyalar tuzish huquqiga egaligida ko'ramiz.

Fuqarolarning deputatlikka nomzod ko'rsatish huquqi ham o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan amalga oshadi. “Xalq deputatlari tuman va shahar Kengashlari deputatlariga nomzodlar siyosiy partiyalarning tegishli tuman, shahar organlari tomonidan hamda fuqarolar yig'inlarida (vakillarning yig'ilishi) ko'rsatiladi”. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari fuqarolarning bu huquqlarini ro'yobga chiqarish, amalga oshirishga ko'maklashar ekan, o'z navbatida tuman va shahar hokimiyati vakillik organlarini tashkil etishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi, natijada mahalliy vakillik organi bilan o'zini o'zi boshqarish organlari o'rtasida tegishli munosabat vujudga keladi. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari nomzod ko'rsatish huquqiga egaligi ma'lum ma'noda, vakillik organlarini faoliyatini fuqarolar tomonidan nazorat qilib turishini ta'minlaydi. Chunki ko'rsatilgan nomzod (u saylangan taqdirda) nomzodini ko'rsatganlar oldida muntazam hisob berib turadi, zarur hollarda esa, o'zini o'zi boshqarish organi o'zi ko'rsatgan deputatning vakolat muddatidan avval chaqirib olish masalasini ko'tarishi mumkin. Bu qoida nazoratni samarali bo'lishini ta'minlaydi. Deputat bilan o'zini o'zi boshqarish organi o'rtasida doimiy aloqani mavjudligi, mahalliy vakillik organi bilan o'zini o'zi boshqarish organi o'rtasidagi munosabatlarning “ko'prigidir” “Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida”gi va “Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida”gi qonun hujjatlariga asosan, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyati ustidan mahalliy davlat hokimiyati organlarining, ularning faoliyati ustidan fuqarolar nazorat qilishining ma'lum mexanizmi o'rnatilgan bo'lib, buni ta'minlashda o'zini o'zi boshqarish organlari o'rtasida tegishli munosabatlarni vujudga keltiradi.

O'zini o'zi boshqarish organlariga fuqarolar manfaati, huquqlarini ro'yobga chiqarishda ko'maklashish

borasida berilgan vazifalardan biri, rais qonunlarda ko'rsatilgan hollarda davlat hokimiyati vakillik va boshqaruv organlarida, sud idoralarida, korxona, tashkilot va muassasalar bilan bo'ladigan munosabatlarda fuqarolar manfaatini himoya qilishdir. Fuqarolar o'z manfaatini yakka tartibda himoya qilishdan ko'ra, o'zini o'zi boshqarish organlari ishtirokida himoya qilishi, bu ishni natijasi yaxshi bo'lishiga ko'proq imkoniyat tug'diradi. O'zini o'zi boshqarish organlariga turli davlat organlarida fuqarolar vakili bo'lishi huquqining berilishi, fuqarolar huquqlarining to'la amalga oshishi borasidagi kuchli kafolatlardandir.

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy-xo'jalik, madaniy tadbirlar davlat organlari va tegishli hududdagi mahalliy organlar tomonidan amalga oshiriladi. Quyi ma'muriy-hududiy bo'linishlarda bu vazifalar fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan amalga oshiriladi va bunda o'z-o'zidan tegishli munosabatlar vujudga keladi. Ijtimoiy-xo'jalik, madaniy tadbirlarning ma'lum qismini fuqarolar yig'ini (yig'ilishi) amalga oshirsa, ma'lum qismini oqsoqol, ba'zi tadbirlarni esa, ular birgalikda amalga oshiradi. Ana shu tadbirlarni amalga oshirish jarayonida albatta mahalliy hokimiyat organlari bilan munosabatlar vujudga keladi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari o'zining faoliyat dasturini hamda o'z faoliyati uchun zarur xarajatlar ro'yxatini o'zi belgilaydi va tegishli hududni obodonlashtirish va uning sanitariya holatini yaxshilashga doir tadbirlar rejasini tasdiqlaydi. Bunda ular o'zlarining moliyaviy imkoniyatlaridan kelib chiqadi, mablag'larning bir qismi esa, tuman, shahar Kengashlari tomonidan ajratiladigan byudjet mablag'laridan iborat bo'ladi. Obodonlashtirish, sanitariya holatlarini yaxshilash tadbirlarini o'tkazish byudjetga bevosita bog'liq. Fuqarolar yig'ini raisi esa, hududni obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish ishlarida fuqarolarning ishtirok etishini tashkil qiladi.

O'zini o'zi boshqarish organlari o'z hududini ijtimoiy infrastrukturasini rivojlantirishda qator tadbirlarni amalga oshiradi, jumladan aholini, mulkchilikning barcha shakllaridagi korxona, tashkilot va muassasalarning mablag'larini ixtiyoriy ravishda birlashtirish choralarini ko'rib, bu xususda qarorlar qabul qiladi. Rais o'z hududidagi egasiz mol-mulkni, shuningdek davlatga meros tarzida o'tgan mol-mulkni saqlash va tasaruf etish choralarini ko'radi hamda qishloq joylardagi dehqon xo'jaliklarining oilaviy mulk taqsimotlarini ro'yxatga oladi.

Fuqarolarning yig'inlari (yig'ilishlari) qonunda belgilangan tartibda shu hududda kichik korxonalar, kooperativlar, ustaxonalar, xalq hunarmandchiligi sexlarini tashkil etish masalalarini ko'rib chiqadi, bu juda muhim masala bo'lib, bir tomondan aholini ish bilan ta'minlash vazifasi hal qilinsa, ikkinchi tomondan shunday tashkilot, korxona yoki ustaxonalarning tegishli hududda bo'lishi, o'zini o'zi boshqarish organlari byudjetiga tegishli mablag'lar tushishiga olib keladi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari yer munosabatlari sohasida tegishli vazifalarni bajaradi va bu sohadagi yig'inlar bilan raislarning vakolatlari alohida-alohida belgilangan. Shaharcha, qishloq va ovul fuqarolar yig'ini (yig'ilishi) raisning shaxsiy yordamchi xo'jalik yuritish uchun ajratilib beriladigan yer uchastkalari to'g'risidagi taqdimnomasini, raisning korxonalarga, muassasalarga, fuqarolarga egalik qilish, foydalanish uchun va ijaraga yer berish va bu subyektlarning yerlariga egalik qilish, ulardan foydalanish huquqlarini to'xtatib qo'yish to'g'risidagi, shuningdek qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligi korxonalari, muassasalarining va tashkilotlarining egaligidagi yerlar tarkibiga kirmaydigan, shaharchalar va qishloq aholisi punktlari chegarasidagi yerlarni olib qo'yish to'g'risidagi qarorlarni tasdiqlaydi. Yuqoridagi masalalar rais tomonidan hal qilinadi, lekin ular yig'inda tasdiqlanadi. Bundan tashqari rais tegishli hududdagi yerlarni ishlatilishi va muhofaza etilishi ustidan nazorat qiladi, imorat qurish qoidalariga, xonadonlarga tutash joylarning orasta bo'lish, jonivorlarni saqlashga doir veterinariya qoidalari bajarilishi ustidan jamoat nazoratini tashkil qiladi.

Aholini me'yorida turmush kechirishini, sog'lig'ini ta'minlash, qadriyatlarni hurmatlash borasida mahalliy davlat organlari bilan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari birgalikda ko'plab vazifalarni bajaradi. Aholi punktlari, suv ta'minoti inshootlari, uy-joylar, maktablar va boshqa muassasalarning sanitariya holati ustidan nazorat qilish ishlariga ko'maklashadi. Rais qabristonlar, birodarlik qabristonlari va boshqa mozorlarni saranjom saqlash yuzasidan jamoatchilik ishlarini tashkil etadi. Rais soliq, sug'urta va boshqa xildagi to'lovlarni o'z vaqtida tushishiga ko'maklashishi bilan mahalliy budjetning shakllanishiga hissa qo'shadi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, jumladan rais jamoat tartibini saqlash, fuqarolarning huquqlari

va boshqa qonuniy manfaatlarini himoya qilish, mamlakat mudofaasi ishlariga yordam berish borasida salmoqli ishlarni amalga oshiradi. Bu maqsadda ular tegishli hududlarda yong'inga qarshi tadbirlar o'tkazishni tashkil etadi, zarur bo'lganda tabiiy ofatlarga qarshi kurashga va ularning oqibatini tugatishga fuqarolarni jalb qiladi. O'z hududida jamoat tartibini saqlash, jinoyatchilikni oldini olish va unga qarshi kurashda tegishli organlarga yordam beradi. Ayniqsa, keyingi paytda mahallarga katta umid bog'lanmoqda. O'zin o'zi boshqarish organlarining mamlakat mudofaasi bilan bog'liq vazifalarga, ularning harbiy xizmatga majbur shaxslar va chaqiriluvchilarni harbiy komissariatga chaqirilayotganidan xabardor etishni tashkil qilish, aholini fuqaro mudofaasiga bog'liq tadbirlar o'tkazishga jalb etish kiradi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, tegishli hududda moddiy va manaviy yordamga muhtoj aholiga turli yordam ko'rsatish bilan bog'liq tadbirlarda ishtirok etadi, ularning bu boradagi vazifalari, davlat va jamoat organlariga nogironlar, boquvchisidan mahrum bo'lgan oilalar, ko'p bolali oilalar, yolg'iz onalar, shuningdek tabiiy ofatdan jabr ko'rgan fuqarolarning moddiy va uy-joy, maishiy sharoitlarni yaxshilash to'g'risida takliflar kiritish, ota-onasiz qolgan bolalarni tegishli muassasalarga yoki ishga joylashtirishga ko'maklashish hisoblanadi.

Rais o'z hududida turli ommaviy va madaniy tadbirlarni uyushtirish bilan davlat organlariga yordam beradi. Ular aholi o'rtasida turli mavzuda ma'ruza va suhbatlar tashkil qiladi, kino xizmati muntazam bo'lishiga, kitob savdosi rivojiga, gazeta va jurnallarni tarqatilishiga yordam beradi. Aholi ommaviy dam olishi, sport bilan shug'ullanishi uchun chora tadbirlar ko'radi. Bayram kunlari va shonli sanalar munosabati bilan ommaviy-madaniy tadbirlar o'tkazishni tashkil qiladi.

Rais o'z hududidagi fuqarolarni qabul qilib, ularni taklif, ariza va shikoyatlarini ko'rib chiqadi. Murojaat ularning vakolat doirasidagi masalalarga taalluqli bo'lsa, o'zlari shu masalani hal qiladi yoki shu masalada qaysi organlarga murojaat etishni fuqarolarga ko'rsatib beradi. O'zini o'zi boshqarish organlari o'z hududidagi fuqarolarga, ularning shaxsini, oilaviy va mulkiy ahvolini tasdiqlovchi ma'lumotnomalar beradi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, fuqarolar yig'inining ko'cha va maydonlar, aholi punktlari tarkibiy qismining nomini o'zgartirish, uylarni raqamlab chiqish xususida tegishli organlarga takliflar kiritadi. Bunda ham mahalliy hokimiyat organlari bilan o'zini o'zi boshqarish organi o'rtasida o'zaro munosabat yaqqol ko'rinadi.

O'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatining ma'lum qismi qonunlar, Oliy Majlis qarorlari, hukumat qarorlari va boshqa davlat organlarining hujjatlari bajarilishiga yordam berishdir. O'zini o'zi boshqarish organlari bu vazifani ko'rgan vaqtda uch holatga e'tibor berishi kerak. Bipurinchidan, qonun, qaror va boshqa hujjatlarni bajarishga ko'maklashish maqsadida fuqarolarni birlashtirish yoki ularni shu ishga jalb qilish, ikkinchidan, qonun va yuqori davlat organlari hujjatlarini amalga oshirishda mahalliy davlat organlariga yordam berish. Uchinchidan, qonun va boshqa hujjatlarni bevosita o'zlari bajarish, ana shu uch holatdan o'zini o'zi boshqarish organlari bilan mahalliy hokimiyat (ularning sutrukturasi) o'rtasida tegishli munosabatlar vujudga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar va Normativ huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, T."O'zbekiston", 2021.
2. "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga sharh. T., «O'zbekiston», 2013.
4. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasi, 2017.
5. O. Husanov. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. T., «Ilm-Ziyo», 2017.
6. O. Husanov. Konstitutsiyaviy huquq atamallari. T., «Sharq», 2015.